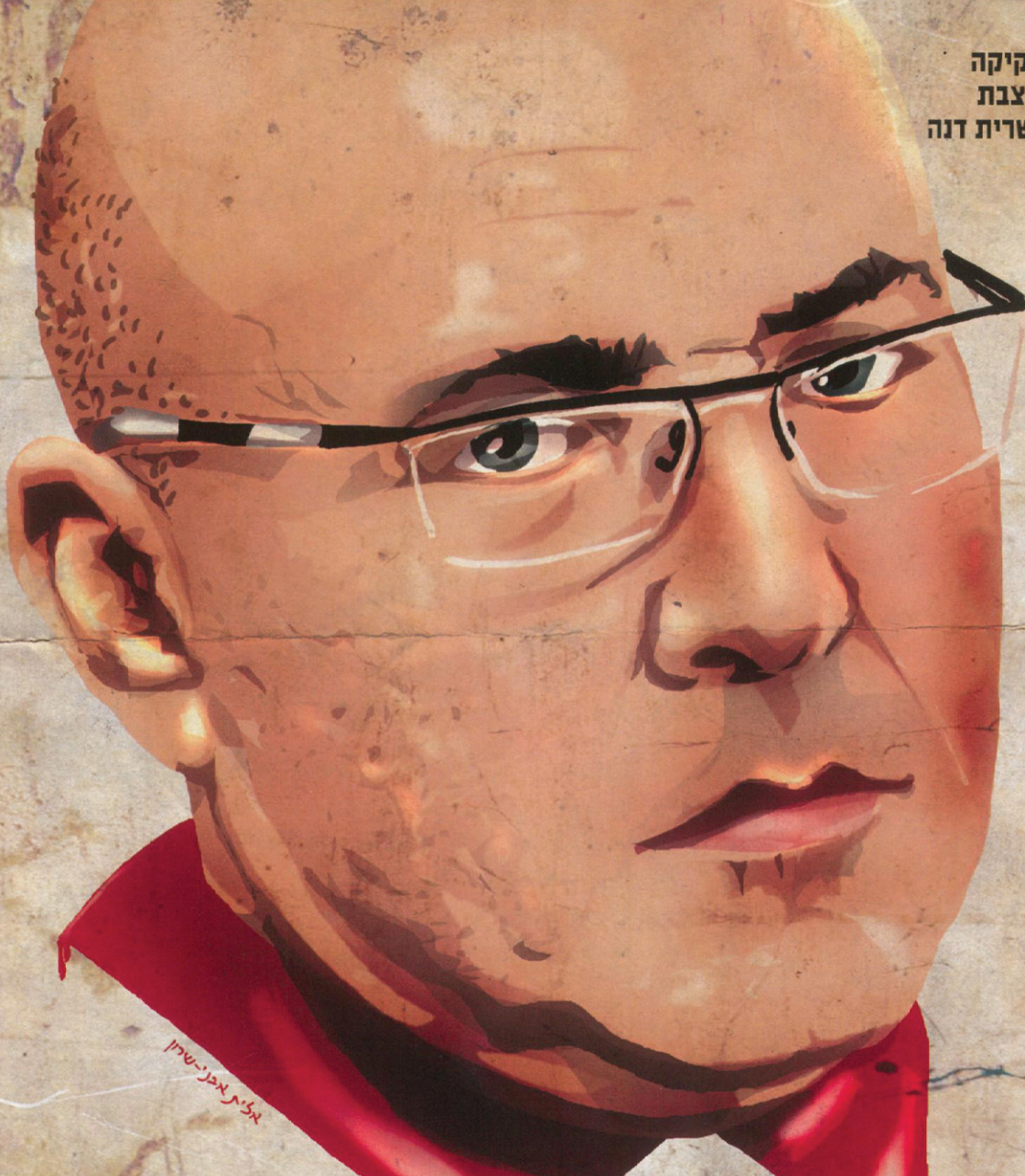

הפרקליטים

מגזין לשכת עורכי הדין - מחוז תל אביב והמרכז

חוק וסדר
מאחורי החקיקה
האזרחית ניצבת
איתן עו"ד שרית דנה
עמוד 22

יצירת אהרן שרון

שלום, יורם

"שוב נרצח עורך דין בישראל. עו"ד יורם חנם היה דמות מרכזית ובולטת בקרב ציבור עורכי הדין. הרצח הנתעב הוא חלק מתהליך התבהמות של חברה אלימה, שבה מערכת החוק מעוררת והמשפט והצדק נמצאים בנסיגה ובמגננה. פגיעה בעורך דין היא מתקפה על כל אחת ואחד מאזרחי ישראל"

חברים נפרדים מעו"ד יורם חנם ז"ל

עמודים 8, 28, 31

משחקים פטריוטיים

הוא נולד כמוסלמי שיעי באיראן • למד בצרפת • התיידד עם השאה ורעייתו והיה ליועצם הקרוב • לאחר המהפכה מצא מקלט באוסטרליה • לבסוף הגיע לישראל, התגייר, והחל לנהל עסקי משפט עבור לקוחות ישראלים באיראן • סיפורו הבלתי יאומן של עו"ד ד"ר דניאל דנה, המשוכנע שמשטר הטרור בטהראן עוד ייפול

מאת עו"ד עמית גורביץ' צילום יניב גולן

דמה שהדירוג המצביע על ישראל ועל איראן כשתיים מהמדינות השנואות ביותר בעולם, לא הפתיע את ד"ר עו"ד דניאל דנה. כפליט פוליטי איראני לשעבר, כמוסלמי שיעי שהתגייר, הוא מוצא נקודות דמיון רבות בין המדינות, המר תקיימות כמדינות לאום שבהן הדת היא מרכיב זהות מחד גיסא, וגורם רב עוצמה המשפיע על החוק, מאידך גיסא. כמו שממשיך לקיים עסקים משפטיים ערים עם איראן באמצעות גורם שלישי, הוא מעורר רה היטב במתרחש במדינה הרחוקה. למגזין "הפרקליטים" הוא מספר במשרדו שבהולון, על העסקים שאפשר לעשות כיום עם איראן, על המצב במדינה, על הפתרון האפשרי של המשבר מולה, ועל סיפור חייו, כמוסלמי שנולד באיראן, חונך וגדל להיות אייתוללה שיעי.

שלב השאלה הקשה

ד"ר דנה נולד בטהראן למשפחה מוסלמית-שייטית וגדל במסלול שהיה הופכו לחכם דת, אייתור ללה (בפרסית: דברי אלה). היום נראה שאפילו גופו כבר מרגיש יהודי: לאחר דלקת חריפה ברין גלו, אמרו לו רופאי בית החולים הדסה כי המר חלה ממנה הוא סובל אופיינית לבעלי דם יהודי. בעקבות זאת, סבור דנה כי סבתו היתה יהודייה שנאלצה להסתיר את דתה באיראן. מנגד, אותה סבתא היא זו שגידלה אותו להיות אייתוללה מור סלמי בארצו, במסלול לימודים מואץ. ד"ר דנה סיים ב־1975 לימודים באוניברסיטת טהראן והתמחה כעורך דין, בעיקר בתחום הפלילי. קודם לכן עוד הספיק להיות אלוף היאב־קוּת מקומי בבית ספרו, ובשנת 1973 ייצג את

הסטודנטים של איראן באולימפיאדת מוסקבה. בשל החובה בשירות צבאי, הוא שירת שנתיים בצבא איראן והיה לצלף, ומפקד על חיילים. בזכות הצטיינותו בלימודי המשפטים, הוכר בהזדמנויות טקסיות שונות לשליט איראן דאז, השאה הפה־לווי, ולאשתו פארה. באותם ימים, לפני ההפיכה החומייניסטית (שאירעה בשנת 1979), נחשבה איראן מקורבת למערב ואף קיימה יחסים דיפלומטיים ומסחריים מגוונים עם ישראל.

"המשימה שלי, כמי שעבר כמה דתות, ארבע מדינות ומניר צורות משפט שונות, היא להציע את כוחי לצמצום כוח הטרור בעולם ולחזק את כוח החמלה, הרצון הטוב והבחירה החופשית. אין למערב מונופול על אלו"

ב־1977 נסע דנה להשלים תואר שני בצרפת שם פגש פעמים נוספות באשת השאה, וזו החלה לראות בו יועץ משפטי אישי והקשר המקצועי בין השניים התהדק. גם הוא קיבל בחשש רב את המהפכה האסלאמית של חומייני שהתרחשה שנתיים לאחר שהגיע לצרפת. "הייתי היחיד מבין הסטודנטים האיראניים שהיו בצרפת, ואמרת לי להם שהמצב יחמיר. עוד קודם לכן, כשעבדתי כעורך דין בבתי המשפט בטהראן, חשבתי לעצמי איך ייתכן שעל עבירה פלילית מסוימת אצלנו יש עונש מוות, ובמדינה השכנה שמעבר לנהר, כמו ארמניה ואורבייג'אן, העונש הוא אחר. ידעתי שמהפכה אסלאמית

שתעבור על איראן לא תהיה טובה ותפגע בזכויות הפרט ובקשר עם ישראל, הקרובה לאיראן מבחינת העבר הדתי המשותף. עובדה, שמאז המהפכה איראן רק שקעה. הבנתי שאם יש כל כך הרבה זרמי דת, גם באסלאם, כמו השיעה, הסונה ועוד, אז האנשים יוצרים את האלוהים, ולא להפך". באותה עת הפך ד"ר דנה לאתיאיסט. הוא חזר לאיראן והמשיך לעבוד כמה שנים כעורך דין. בין היתר נאלץ לשחד שופט, על מנת להציל מעורב נש מוות את מרשתו, כלפיה נטען כי שכבה עם גבר שאינו בעלה. "ממצב של תלמיד קוראן מגיל חמש, התחלתי לשאול שאלות הנוגעות לחו־פש הבחירה, ההכרח בקידוש טקסט דתי מיושן, והיחס בינו ובין המדינה", הוא מספר. "כמו שמר־תיך לותר קינג כונן בזמנו זרם נוצרי חדש, הבנתי שאין סיבה שהטקסט לא יפורש באופן מודרני".

זה לא ממש קורה. "למרבה הצער, מה שמאחד כיום את 54 האומות הערביות החברות באו"ם אינו דת משותפת, אלא הטרור. סביבו המדינות הללו מאוחדות, כאשר בפועל השוני ביניהן רב מהדמיון. האסלאם נותן זהות משותפת והוא חיובי, אבל בתרגום שלו למדינת לאום יש קושי".

האם אתה מציע להעתיק לאיראן את שיטת בתי הדין הרבניים, לפיה המשפט הדתי חולש על חלק מתחומי החיים, או שתניתן בחירה אם להחיל את הדין הדתי?

"באיראן צריך קודם כל לעשות חוקה של המ־שפט. צריך להסתכל על החברה, ולהתאים את החוק והמשפט אליהם, אל הצרכים שלהם ואל האינטרסים שלהם, ולא להפך. חוקי הדת השייטים הם לא דמוקרטיים לחלוטין, ומי שטוען <

קול האזרח

מאחורי מרבית החוקים והתקנות האזרחיות במדינת ישראל ניצבת עו"ד שרית דנה, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (אזרחי) וראש המחלקה למשפט אזרחי במשרד המשפטים, שעל שולחנה מונחות סוגיות הרות גורל עבור עורכי הדין. שלטון החוק - כתבה ראשונה בסדרה

מאת עו"ד מוטי דנוס ועו"ד עמית גורביץ'
צילום דניאל בראון

המחוקק, גם אם הוא סבור שטובת הציבור מצדיקה פגיעה במגזר מסוים של בעלי מקצוע.

רגולציה וביורוקרטיה

על מנת להבין על מה חולשת הממלכה של שרית דנה, כדאי לקחת אוויר: המחלקה אחראית על היעוץ והחקיקה בתחומי דיני הקניין, הנזיקין, החוזים, הירושה וההתיישנות, הבניין, קאות, הביטוח, הדתות, הגנת הצרכן, המסחר האלקטרוני, תובענות ייצוגיות, התכנון והבנייה, הדתות, חוק זכויות היוצרים והמבצעים, סימני מסחר, מדגמים ופטנטים ובחינת פתרונות לביעיות משפטיות הנוגעות לחתימה אלקטרונית ולשימושי אינטרנט. ויש עוד: הקודיפיקציה של המשפט האזרחי, תאגידים ציבוריים, מנהל מקרקעי ישראל, מועצת השמאים, ליווי משפטי לצד המחלקות המשפטיות במשרדי הבינוי והשיכון, המדע, הפנים, התרבות והספורט, התיירות והתיישות והמסחר. לצד תפקידי היעוץ והחקיקה, המחלקה מייצגת גם את עמדת היועץ המשפטי לממשלה ביחס לקיום תנאים מקפחים בתחומים אחדים, מלווה את הפרקליטות בתיקים עקרוניים בתחומי האחריות ומשמשת כזרוע הארוכה של היועץ המשפטי לממשלה, "ואת כל זה", היא צוחקת, "אנחנו עושים עם המוני אנשים".

במשרדה של עו"ד שרית דנה תלוי ציור יפהפה שציירה בתה, תלמידת תיכון. בציור נראית דמותו של תינוק, אוהז בפרי הסברס ומביאו לנגיסה בפיו. התמימות והרוך שבעיני התינוק עומדים להיתקל בלא משים בקוצניות החדה של הסברס שוודאי יפצע את שפתיו.

הציור הוא אנקדוטה המתמצתת את דמותה ועיסוקה של עו"ד דנה, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, וראש המחלקה למשפט אזרחי באגף ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים. מצד אחד, היא אדיבה וחייכנית, מתנסחת להפליא ובקיאיה עד לפרט האחרון בתחום עיסוקה. מנגד, היא ניצבת בתקיפות ובאסרטיביות אל מול התקפות מצד גורמים ומגורים רבים במשק, הרואים ברפורמות החקיקה שהיא מובילה משום סכנה ממשית למי עמדם ולפרנסתם. גם בלשכת עורכי הדין יודעים זה מכבר: כאשר זה מגיע לחוק קוצני, אל תיתנו לנועם של שרית דנה לבלבל אף אחד.

עו"ד דנה נראית שלמה עם העובדה, שלעתים עבודתה והבסיס הציבורי ממנו היא שואבת ולמי ענו היא פועלת, מחייבים פגיעה במגורים שונים במשק. "אנחנו משתדלים לנתח את האינטרס הציבורי הרחב ולמצוא את נקודת האיזון", היא אומרת. "אבל בכל מקרה, ההחלטה היא של

אחרת - משקרה. להערכתך, הפתרון לא טמון בהפרדת הדת מהמדינה, אלא במתן לגיטימציה לפרשנות לותריינית של אסלאם מודרני."

נוח הטרור נגד נוח החמלה

בשנת 1989 עובד ד"ר דנה את טהראן ונסע לאוסטרליה. מאז לא שב אל ארצו. באוסטרליה עשה דוקטורט במשפט מסחרי פרטי, ונתן סיוע לפליטים איראניים. בה בעת החל בתרגום מאנגלית לעברית של הספר "פסקי השטן" מאת סל' מאן רושדי, שנגדו הוציאה איראן החומייניסטית פסק דין מוות. בעקבות זאת הוכרז דנה על ידי ממשלת אוסטרליה כסיכון ביטחוני.

בנובמבר 1994 ביקר בישראל מטעם מיל"ג הטרור, למחקר משווה של שמונה שבועות באוניברסיטה העברית. "חיפשתי מדינה להש" וואה בינה ובין איראן, ובחתי בישראל. לאחר ההשתלמות רציתי לחזור לביתי באוסטרליה אבל נדחית בהיותי 'סיכון ביטחוני' עבור האוסטרלים. השבתי שאני פליט איראני, ולא עשיתי דבר בניי גוד לחוק, אבל מאז ועד היום אני בישראל". ביש" ראל בחר להתגיר והיה לאזרחי ישראלי.

לא מתבלבלת עליך לפעמים הזהות הדתית והלאומית שלך?

הוא צוחק. "המורכבות הדתית שלי זה כבר נושא לכתבה אחרת. כיום חיים בתפוצות העולם כ-7 מיליון ילידי איראן, מהם 300 אלף בישראל. המושימה שלי, כמי שעבר כמה דתות, עבר בין ארבע מדינות ומכיר צורות משפט שונות - השי" עית, הצרפתית, האוסטרלית והישראלית - כמו גם צורות משפט אחרות, היא להציע את כוחי בצמצום כוח הטרור בעולם ולחזק את כוח הח" מלה, הרצון הטוב והבחירה החופשית. אין למערב

לאחר שהוסמך לעריכת דין בארץ, פתח משרד בחולון עם שותפו עו"ד מייקל חנאי, יו"ר ועדת איראן בלשכת עורכי הדין. הוא רואה במשרד "משרד אינטרסים" בין איראן לישראל, וחולם שיהיה פעיל יותר לאחר נפילת המשטר האיראני הנוכחי. אבל חלומות לחוד ומציאות לחוד, וביי נתיים מתמחה המשרד בעסקים בין ישראלים לאיראן וממשלתה, באמצעות גורמים אירופיים. **ישראלי יכול לעבוד כך עם איראן?** "בהחלט. תחומי העבודה מול איראן נחלקים לשלושה: הראשון - טיפול-בנכסי יהודים שברחו מאיראן ומימוש נכסיהם, אם הוא בכלל אפשרי;

"מה שמאחד כיום את 54 האומות הערביות החברות באו"ם אינו דת משותפת, אלא הטרור. האסלאם נותן זהות משותפת והוא חיובי, אבל בתרגום שלו למדינת לאום יש קושי"

מונופול על אלו, אבל האורחים חוו אותם אחרי מהפכות בצרפת, בבריטניה ובארצות הברית. העם באיראן עוד לא עבר את זה, ואני אופטימי ומאמין שהמנהיגות הטרוריסטית הנוכחית תוביל את העם האיראני לבסוף לבצע הפיכה ולהפילם מהשלטון".

נותרת אופטימי

"למדתי רבות על ההיסטוריה של איראן, על המתמטיקה שלה, התרבות, הדת, האמנות, הפי" לוסופיה והמשפט. אני מנסה, כעורך דין איראני, שלא לסתור את התרבות והאידיאולוגיה של מוד לדתי איראן, אבל לנהל דיאלוג עם בני עמי, כמו גם עם בני עמים אחרים, לפי העיקרון 'אהוב את בני עמך כאילו הם אתה'. יש לי סימפטיה עצומה וגעגועים לאיראן, אבל אני לא מעז לשלוח לאף אחד מחברי או מבני משפחתי הרבים שעוד גרים בה אפילו דואר אלקטרוני, על אף שמבחינה טכ" נולוגית זה אפשרי. אני חושש שיעשו להם צרות אם יגלו את הקשר שלי איתם".

משרד האינטרסים איראני-ישראלי

כגולה וכפליט מצא ד"ר דניאל דנה את מקומו בישראל. הוא גר בירושלים עם זוגתו מרינה, אד" ריכלית, ובביתו הצנוע דגל איראן גדול שבו שזור דגל ישראל. שני ילדיו חיים בצרפת.

"ההנהגה האיראנית תיפול במהפכה פנימית"

ציור: חנני סטרוין גאון

לאיזה בית משפט מקומי לפנות, מה הדין העכש" ווי באיראן בשאלה הנידונה. אנחנו מגבשים מחיר ללקוח ומציגים לו אותו בישראל. אם הוא משיב בחיוב, חותמים באירופה על ייפוי הכוח, ומציגים באיראן את הלקוח כתושב זר".

תוכל לתת דוגמה למקרה קשה מאוד לפיצוח?

"ייצגתי אישה שגרה בישראל כאשר בעלה נותר אסיר פוליטי באיראן. השאלה היתה לפי איזו פרודורה להתגרש ובפני איזה בית דין. פעם אחרת ייצגתי בעל מוסלמי שביקש להתיר את אשתו היהודייה שעלתה ארצה".

לאיזה יום אתה מייחל?

"ליום שבו נשוב ונשקם את השגרירות היש" ראלית בטהראן, או לפחות נפעל למימוש מוסכם של הנכס. המבנה נתפס על ידי קבוצת פלסטינים לפני כשלושים שנה".

אזרח העולם

כיצד אתה מתייחס לאיום האיראני להשמיד את מדינת ישראל?

"אני האחרון השש אלי קרב, אבל הבא להורגך - השכם להורגך. מהתבוננות עמוקה, אפשר לראות חוסר נחת בולט מההנהגה האיראנית הנוכחית, שהיא פסולה ומושהתת, ותיפול לדעתי במהפכה פנימית. מול שאני לא ג'ורג' בוש או אהוד אולמ" רט, שצריך לבחון את השאלות האלו גם במישור הצבאי. ברמה הבינלאומית, דיקטטורות קרסו. המציאות מראה שהדמוקרטיה מנצחות".

זה לא מדויק לגבי לא מעט מדינות, בעיקר סביבנו.

"שלא במישור הפוליטי, שיטת המשטר הדיק" טטורית תיפול לא כתוצאה ממלחמה, אלא בגלל טבע האדם והרצון לקדמה אנושית, שהוא רצון אוניברסלי. אני מאמין בהתפתחות ההיסטורית ובכך שדתות מתאימות עצמן לצורכי התושבים המשתנים, לאורך כל ההיסטוריה".

ואיך אתה מגדיר את חיך בישראל?

"אני רואה עצמי כאזרח העולם, אבל הבנתי שהיעוד שלי זה להיות בישראל, כיהודי, זה הפרס שלי, ולעשות נפשות לדעיון הדמוקרטיזציה והפיס. כתבתי יותר ממאה ספרים, רובם בער" בית, וכן מחקרים רבים על איראן וישראל ושיטות המשפט שלהן ואמשיך כך בעתיד, מכאן".

כמה?

"שבעה. אנחנו די בבלגאן, אבל לקראת רפורם זה גדולה שהולכת להכפיל את מספר האנשים פה בשלוש השנים הקרובות."

כיצד מתבצע תהליך החקיקה בפועל?

"מתחילים ממחקר משפטי, לעתים בעזרת גורם חיצוני, מכינים טיוטת תזכיר, מפיצים אותה, מקבלים משובים, בודקים את כל ההערות, ואז זה עובר לוועדת השרים ולדיונים בכנסת. מההתחלה ועד הסוף הכל בטיולנו. כאשר אנחנו עוסקים בחקיקה של משרדי ממשלה אחרים, הם עושים את העבודה הראשונית ומעריבים אותנו בשלבי הטיפול השונים."

מה נחשב לחוק טוב בעיניך?

"אני לא בטוחה שאני יודעת מה זה חוק טוב, אבל נדמה לי שהתהליך שעובר החוק ומנגנוני הבקרה שמופעלים עליו, גם מבחינה פורמלית, הם לא רעים."

החוקים שאת מוציאה הם חוקים טובים?

"אני לא יכולה לומר תמיד שאנו יודעים בוודאות שיצרנו את החוק הטוב ביותר. יש בארץ התייחסות נוקשה מדי לחוקים. פחות מתייחסים לחקיקה כאל סוג של ניסוי שאפשר לבחון לאורך זמן ולשנות במקרה הצורך."

מגיעות הערות לתזכירים שאתם מפיצים?

"כמות האנשים שמוכנים להתפנות ולהעיר הערות מאכזבת. הייתי מצפה שהמעורבים בדבר ימצאו יותר זמן כדי להעיר הערותיהם."

את לא סבורה שיש חקיקת יתר בישראל?

"אני לא יודעת מה זה 'יתר מדי חקיקה'. השאלה היא מהי מידת הרגולציה שראוי שתתקיים במדינה. שלטון זקוק לרגולציה, בשונה מהפרט, שחובה עליו להימנע מרגולציית יתר שלו. מנסיון החיים שלי, שלטון ללא רגולציה לא מבטיח את קיומם המלא של הערכים שהיינו רוצים להבטיח כמו שוויון ושקיפות."

היעדר אכיפה לא מייצר את העבודה שלכם?

"יש שתי דרכים להבטיח שהעבודה שלנו לא תהיה מיותרת. ראשית, אכיפה בנקודת השבר, כלומר, סומכים על האיום של המשפט הפלילי שיעצור את הפיתויים שיש לעובר ציבור עם כוח. שנית, אני מאמינה מאוד ברגולציה תהליכית, כלומר רגולציה המבוססת על בניית תהליך טוב, מאוזן ומבוקר, ואם יגיע לשולחני נושא, אחף אותו לכיוון הזה. גם כאן, עדיין קיימת הסכנה לשחיתות אבל יש יותר סיכוי שהתבררות והאיוזים שהמחוקק הציב בתהליך ימנעו אותה. יש לזה, כמובן, מחיר."

בירוקרטיה, ומשפטיזציה. שמענו כבר שר בכיר שטוען שמני מזוז מנהל את המדינה, ונבחר ציבור שמכנים את ישראל של היום מזויזטן ופקידוסטן.
"טוענים נגד הרגולציה שהיא מייצרת תהליכים בירוקרטיים ארוכים ומורכבים - זה נכון. יש חשש מפני רגולציית יתר. השאלה היא האם מצליחים לייצר איזון בין תהליכי עבודה מסודרים ובין גמישות בירוקרטיה. תהליך לא חייב להיות כזה שבו הפקידות מחליטה, ואני לא מקבלת את האמירות לגבי היועץ המשפטי לממשלה והכופים לו."

את חיה בנוח עם חוק הסדרים?

"ככל שהעבודה עליו נעשית ברצינות, יש כאן תפישות עולם שונות לגביו. החוק נולד בעיקרו מתוך אילוף ומתוך חוסר יכולת של הממשלה להעביר חקיקה בכנסת. זאת המציאות. הכנסת מעדיפה לקבל הצעות חוק פרטיות על פני הצעות חוק ממשלתיות והממשלתיות נדחקות לסוף התור, גם בגלל מורכבותן. הצעת חוק ההתיישנות

מחכה לתורה לדיון בוועדת החוקה, חוק ומשפט כבר שלוש שנים."

דווקא חשבנו שעמדתך תהיה הפוכה.

"עמדתי היתה הפוכה אם בסופו של יום היה עובר חוק הסדרים ששר המשפטים מתנגד לו, אבל זה לא כך. מה שנטען כלפי חוק הסדרים הוא שהעבודה הממשלתית הקודמת לו לא היתה מעמיקה דיה ושהוא אינו דמוקרטי. היום נעשית עבודה פנימית אדירה לקראת החוק. עוד הרבה לפני שמגיעים למחליטים אנחנו נותנים את הערך המוסף המקצועי ומקפידים בדברים שנראים לנו דרמטיים. החוק עצמו הצטמצם, וחלקים רבים ממנו פוצלו לחקיקות נפרדות. כך שכיום יש יחסי סתם מעט חקיקה ממשלתית בחוק הסדרים."

על התיקון לסעיף 197 לחוק התכנון והבנייה: "החקיקה לא הגיעה עדיין לגיבוש. השאלה היא באילו נסיבות אנחנו, כחברה, רוצים להעביר עושר מהכלל אל הפרט. ציבור עורכי הדין הוא חשוב ביותר אבל לא בראש מעייני ואנחנו לא מאמינים שהוא ייפגע"

הפיצול הוא בעיקר תוצר של לחצים פוליטיים ומערכת של תן וקח עם האוצר לאחר הנחתו. באמת מתחייב להגיע לנקודה הזאת?

"אני לא נכנסת לחוק הסדרים בחלק של עובר דת הכנסת עליו, אבל הניסיון מלמד שמה שפוצל מהחוק לא הגיע כלל לדיון."

פרנסה ותפישה

מתוקף תפקידה, וכיאה לעובדי ציבור בכירים בישראל, עו"ד שרית דנה מרכזת בדיה כוח עצום באשר לחקיקה ולהתקנת תקנות, אשר להן השלכות מרחיקות לכת, בין השאר, על קהל עורכי הדין. כך למשל, שוקדים במחלקה האורחית על תיקון לסעיף 197 לחוק התכנון והבנייה, שיצמצם באופן ניכר את היכולת להגיש תביעות בגין ירידת ערך לנכסים. פרנסתם של עורכי דין רבים נסמכת על תביעות מסוג זה. "החקיקה לא הגיעה עדיין לגיבוש למרות המלצות משרדי הפנים והמשפטים", היא אומרת. "אך לדעתי, מעט עורכי דין עורקים בסעיף 197 וגם אין המוני תביעות וממילא זה לא היבט המהותי."

מה כן מהותי?

"התפתחה תופעה שאני חושבת שלשכת עורכי הדין חייבת להתייחס אליה בהיבט האתיקה המרקצונית, והיא איסוף תביעות על ידי עורכי הדין. לבוא לאנשים, לשים מודעות בתביעות הדואר, להציג יפויי כוח מרחוב שלם, יש כאן עניין לבדיקה."

דיירים שנפגעים מבנייה סמוכה מחפשים עורכי דין שייצגו אותם. מה יותר טבעי מזה?

"התופעה הופכת את עורכי הדין לבעלי עניין בתביעה באופן הרבה יותר מאסיבי ממה שאנחנו מכירים. זה לא ההיבט שמעניין ב-197, אבל אם טוענים בשמם של עורכי הדין שהם 'נפגעים נורא', אז צריך גם לתת על כך את הדעת."

"העניין המהותי הוא שאין בעולם דוגמה לתביעת פיצוי לפי 197 כפי שקיימת בישראל, ולא בהיקף הפגיעות שמוכר כאן. מעבר לזה, אנחנו לא מכירים במשפט הישראלי פיצוי דומה בגין

רגולציה. אם מאחר משנים את תקנות רישוי עסקים ואומרים שמפעל לא יכול לפלוט גזים מעל רמה מסוימת וכתוצאה מכך נגרמות לו הוצאות, לא עולה על הדעת שהמדינה צריכה להוצאות."

הדבר דומה לפגיעה בזכויות קנייניות?

"נדרש ליבון משמעותי בשאלת זכותו של הפרט בפיצוי ציבורי, כאשר הציבור רוצה להמשיך ולהרחיב את העיר, לבנות תשתיות, ולא לגרוע מאותו הפרט זכויות בנייה. הרי מדובר בהעברה מהקור פה הציבור חושב שהוא אינטרס ציבורי. בסופו של יום, מדובר בפיצוי בדין בגין שינוי רגולטורי המונע מהאינטרס הציבורי. מציאות החיים מראה שחל שינוי קונספטואלי בתחום הזה, בעומק השימוש במכשיר, והוא נלקח למקומות שספק אם יש להם הצדקה. נניח שמאי שפוסק פיצוי לפלוני בסך עשרות מיליוני דולרים על זה שהתירו הקמת שכונת מגורים בעיר שיש לו בה קרקע. זה הגיוני?"

האם המניע לחקיקה הוא לא החשש שסך הכספים שנופסק בגין תביעות אלו רק הולך וגדל?

"חלק גדול מהחיוב מוגלגל על בעלי הקרקע באמצעות כתבי שיפוי ולא יוצא מהמדינה, כך שלא זו הסיבה. עכשיו נשאלת השאלה האם זה מוצדק? מה לגבי הצעת חוק ההתיישנות, שתקצר את משך ההתיישנות לארבע שנים בתביעות שאינן במקרקעין. גם כאן, מעבר לפגיעה הצפויה בעורכי הדין, את לא רואה פגיעה בזכויות התובעים?"

"החוק פוסק ביחסים בין צד אחד לצד אחר ושואל, מבחינת היעילות והצדק, ביחסים בין אדם לחברו, כמה שנים ראוי שאדם יישן על תביעתו לפני שהוא אומר לאחר שהוא חייב לו? ההתייחסות, כאילו המדינה היא המתגוננת בחוק ההתיישנות היא שולית שבשולית. אותו דבר עם 197. אנחנו כחברה, באילו נסיבות אנחנו רוצים להעביר עושר מהכלל לפרט, זו השאלה המחייבת ניתוח. ציבור עורכי הדין הוא חשוב ביותר אבל לא בראש מעייני ואנחנו לא מאמינים שהוא ייפגע."

"מחקר שנעשה במשרד מראה שאדם נוטה למצות את תביעתו ביום האחרון שיש לו; אם זה ארבע שנים אז הוא יגיש תביעתו אחרי שלוש שנים וחצי ואם זה שבע שנות התיישנות, אז הוא יתבע אחרי שש שנים וחצי. לכן, אנחנו לא מאמינים שכמות התביעות תקטן באופן משמעותי. אנחנו רק עושים טוב לפרט שרוצה לריב את ריב, כי ככל שהתביעה תוגש מוקדם יותר יש סיכוי לראיות טובות יותר. הפרט צריך לדעת בתקופת זמן ראויה מה מצבו."

בדקתם את זה השוואתית?

"בעולם המערבי מדובר על תקופת התיישנות קצרה יותר. במכון משפטי בגרמניה אמרו לנו שארבע שנים זה המון. ההתמקדות שלנו בהתיישנות כזכות דינית ולא מהותית התקבלה בתדהמה. כך שאל"ף, אני לא חושבת שהחוק יפגע בעורכי הדין, וב"ת, באיזון שבין זכויות הציבור לזכויות עורכי הדין, תרשו לי לבחור בציבור."

כאשר תקבלי משוב לתזכיר חוק מלשכת עורכי הדין ומהאגודה לזכויות האזרח, האם תייחסי להם משקל שווה בטרם קבלת החלטה?

"אנחנו מתייחסים ברצינות רבה לעבודה עם לשכת עורכי הדין, וישבית איתם כמו שלא ישבנו עם אף גוף אחר, משתתפים בפורומים שלהם, ככל שמזמינים אותנו. האמת היא שלפעמים אנחנו מאוכזבים ממייעוט ההערות המקצועיות. הייתי מאוד שמחה אם הם היו יותר פעילים בהיבטים המשפטיים."

יאשר מטעמים חוקתיים, זה בסדר. הדין במדינת ישראל הוא החוק כפי שהוא מתפרש בעיני בית המשפט."

מדוע לא נמצא באף חוק את המילה שוויון?
"למרות כוח, אני לא מחוקקת. הכי הרבה שאנו יכולים זה להגיש הצעה לממשלה. אגב, לא קרה שליוויתי חקיקה ומסמך שהונח על שולחן ועדת הכנסת לא שונה באופן משמעותי. אם אכניס את המילה שוויון או לא, זה שיקול דעת מקצועי שייבוא למחוקק, שהוא לא כלי בידי הפקיד."

את משאירה בתזכירי החוק שולי ביטחון כדי שהשינויים שיוכנסו על ידי הכנסת לא יעקרו את החוק מתוכנו?

"לא. אנחנו חותמים על התזכירים האלו. אם השינויים שנעשו בחוק שיוזמו יהיו משמעותיים, נבקש משר המשפטים למשוך אותו. זה נדיר."

כיצד קורה שהמדינה מגישה שתי עמדות משפטי טיות שונות בשתי ערכאות שונות, באותו מקרה?
"אני לא מכירה מקרים כאלו, אבל אם זה קרה זו תקלה לא מכוונת."

עו"ד שרית דנה מתגוררת עם משפחתה ברעננה. את שירותה הצבאי העבירה כנח"לאית, למדה משפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, והתמחתה אצל השופטת מרים ברפורת, שהציעה לה, לאחר מינויה למבקר המדינה, להמשיך ולעבוד עימה.

מה עמדתך ביחס למבקר לינדשטראוס ולביי קורת בזמן אמת?

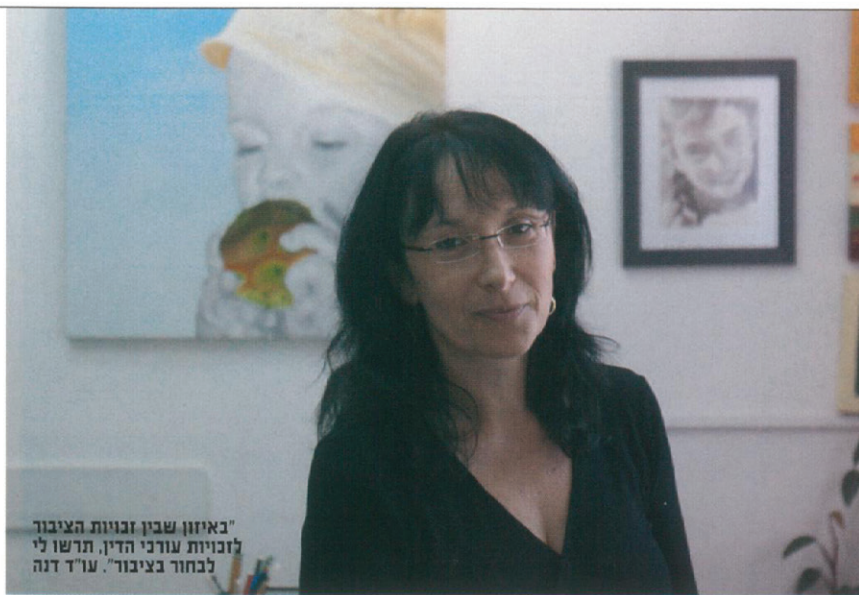
"זו לא השאלה, זה היה קיים גם בתקופת ברפורת והוא לא חדש. השאלה היא הגבול הדק בין לעשות ביקורת ובין לנסות לטול חלק בעשייה, שזה לעבור קו אחר. זו שאלה מעניינת - עד כמה זה בסמכותו של המבקר ועד כמה זה תורם?"

לאחר חמש שנים במשרד המבקר מונתה לסגנית היועץ המשפטי במשרד הפנים, שימשה בהמשך יועצת משפטית לוועדות המחוזיות וחזרה למשרד הפנים כיועצת המשפטית, תפקיד אותו מיילאה במשך חמש שנים. לתפקידה האחרון מונה לפני כשלוש שנים וחצי, ויש האומרים, כי עד היום נושא הפנים קרוב ללבה. "הממשק העיקרי עם היועצים המשפטיים של משרדי הממשלה הוא במובן היעוצי. מונחות על שולחננו מדי יום כמות נכבדה של סוגיות שבהן שר מעוניין לעינות משהו בדרך מסוימת. במידה ואנחנו סבורים שהחוק אומר משהו אחר או נוצר החיכוך העיי קרי, כיום, נטל העבודה מחולק באופן ראוי כך שההכרעה המשפטית נמצאת בסוף בידי גורם אחד. באופן טבעי, סוגיות רבות יותר מגיעות לשולחני אבל הייתי רוצה להיות גם אמא במשרד מלאה. יש לי שלוש בנות שאומרות 'אוי אמא, הגעת נורא מוקדם היום, רק שמונה בערב'."

מה בעיניך?
"נראה שנגמרו לי התפקידים בשירות הציבורי."

הגזמת.
"לא הארכתי שהות באף תפקיד, כי צריך להיחדש, להתקדם. במשרד הפנים הייתי יועצת משפטית יותר מדי זמן. כאן אני כבר שלוש שנים וחצי. אולי לכאן מגיעים כשנגמרים התפקידים בשירות הציבורי."

אולי לשפיטה?
"אני לא בטוחה שיש לי את המוגז שיפוטי המי תאים, ולא חושבת שזה מה שארצה לעשות בזמן הקרוב. זה עיסוק שונה ממה שאני עושה היום. בכל פעם שאני מניחה שאצא לשוק הפרטי יש עוד פיתוי, אבל זה יקרה יום אחד." ●

"באיזון שבין זכויות הציבור לזכויות עורכי הדין, תרשו לי לבחור בציבור." עו"ד דנה

הזמן חולף."

שוב אנחנו אשמים?

"קרתה תופעה מעניינת. אם לפני עשר שנים כמעט ולא היו לנו עורכי דין בוועדות המחוזיות ואדריכלים הציגו את התוכניות, היום, בוועדה המחוזית מי שמציג את התוכניות הם עורכי הדין. הם מסבירים למה זה כאן ולמה הוא שם. מרכז הכובד עבר אליהם. זו תופעה חברתית, וזה בסדר. יופייה של המערכת בכך שהיא פתוחה לכולם וכל אחד מנסה להפעיל השפעתו לתוצאות הטובות ביותר. היום יש גם אינטרס סביבתי וקהילתי יותר אגרסיבי, כולל בתקיפה משפטית מכיוונו של ארגונים ירוקים. זאת המערכת, זה סוג של הכרעה דמוקרטית פתוחה שבסוף אמורה להביא לתוצר."

קרבות ועיתודת

ימים לא קלים עוברים על משרד המשפטים. החשדות לשחיתות נגד ראש הממשלה, הריב בין המשנה לראש הממשלה ליועץ המשפטי לממשלה והקרבות בין שר המשפטים לנשיאת העליון והיועץ מוזו; כל אלו משפיעים על האווירה הכללית השוררת במסדרונות עמוסי התיקים. "ברמה הקונספטואלית", אומרת עו"ד דנה, "חשוב מאוד להתמודד עם השחיתות מבחינה מערכתית, הואיל והיא מערערת את יסודות השלטון."

איך משפיעים חילוקי הדעות והמאבקים המרים על העבודה היומיומית?

"החקיקה במדינת ישראל היא בסמכות הכנסת, וכשם שהיא יכולה לחוקק חוק, גם לממשלה מותר וגם לשר בממשלה מותר. תפקידנו הוא לנסות לשכנע מה נכון, ומה צריכה להיות עמדת הממשלה. אנחנו משתדלים להיות בלם כשהחוק קה היא לא חוקתית ואין מקרים רבים כאלו. בשאר הדברים, אחרי שמיצינו את ההידברות, הממשלה יכולה לקדם חקיקה ואנחנו נעשה עבודתנו בצורה המקצועית ביותר גם אם באופן אישי חושבים אחרת. למרות האמרות שהשמעתם קודם לכן על שלטונם של הפקידים, אנחנו מכבדים את כללי המשחק ונסיע לשר לקדם אג'נדה."

מה בדבר המחלוקת בין השר פרידמן לנשיאת בית המשפט העליון. היכן זה מוצא אתכם?

"אנחנו לא עובדים מול נשיאת העליון ולא בעין הסערה. הממשק הוא בסיוע שאנו נותנים בתיקים לפרקליטות, ומה שבית המשפט לא

עניין נוסף שיש בו קושי אדיר בשלב היישום הוא תמ"א 38. נכון היה לעשות תוכנית ארצית לנושא שגם בתל אביב בלבד קשה ליישמו?"

"תמ"א 38 היא מעשה תכנוני של הממשלה, ולא שלנו. הטענות כרגע נראות נכונות - ערכי הקרקע בפריפריה לא יצדיקו את הפרויקט הזה. אני לא אומרת שתמ"א 38 היא לא תוכנית טובה, אבל לא בטוח שאפשר בכלים תכנוניים, נוכח ערכי הקרקע, לייצר פתרון כלל ארצי אחיד. יש מספיק היצע קרקע ולכן זה לא פתרון מתאים לחלק מהאזורים. הדבר מחייב התמודדות בכלים אחרים, לא תכנוניים, בפריפריה, ותפקידה של הממשלה לבחון זאת."

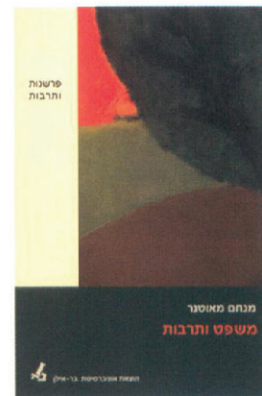
מה למשל?

"יצרנו כלים משלימים, התמודדנו עם דיני בתים משותפים והקטנו משמעותית את אחוז ההסכמה הנדרשת ל-66 אחוז. אנחנו שומעים טענות שגם זה לא מספיק. אבל עדיין, צריך להבין שאנחנו פוגעים בזכויות, גם אם לא בזכויות קניין, אז בזכותו של אדם שרכש דירה בבניין של ארבע דירות שלא רוצה עכשו שהבניין שלו יהפוך ל-12 דירות. מעורבות המחוקק בעייתית, ויש ניסיון לאזן בין הפרט שלא רוצה שינוי בסביבתו ובין הרצון ליישם את התוכנית. התחום עוד בחיתוליו. ייתכן שבעוד שנתיים הוא ייבחן מחדש. גם אין מודל בעולם שאפשר ללמוד ממנו."

מה באשר לסחבת ולתהליכים הממושכים בוועדת התכנון?

"יש תחושה שהליכי התכנון בארץ באמת נמשכים לעד, אבל במחקר שנעשה לפני ארבע שנים, כאשר עוד הייתי במשרד הפנים, התברר כי הזמן הממוצע לאישור תוכנית הוא שנתיים, שזו בהחלט תקופה מתקבלת על הדעת. יש צורך לקצר הליכי תכנון אבל יש מציאות. ברפורמה הצפויה, הכיוון של העברת סמכויות עם מנגנוני איוון, ילך ויתחזק."

"יש לזכור, שאנחנו מדינה מאוד צפופה וכמות הקונפליקטים שמייצר התכנון גדולה. יש התגברות משמעותית, וטוב שכך, של ארגונים ציבוריים שנוטלים חלק בהליך התכנוני ולכן, ככל שגובר שיתוף הציבור ההליך מתארך. כמעט כל תוכנית בעלת משמעות מגיעה לבית משפט, הואיל ומישהו יוזם תהליכים, ונכון שרובם המכריע של ההליכים נגמרים ברמת העתירה, זה לא משנה,

משפט ותרבות / פרופ' מנחם מאוטנר

תחת המטרייה הרעיונית, כי המשפט ממלא תפקיד דרמטי אך סמוי מן העניין בעיצוב התרבות ובכינון מערכות היחסים החברתיות בין בני האדם, ואף פועל בתוך מערכת תרבותית ענפה, מציג פרופ' מנחם מאוטנר רשימת רעיונות חדשניים שנועדה להקהות על חריפות הנחת עבודתו. הרי גם אם המשפט הוא נגזרת של תרבות; מוטיב האקראיות, השרירותיות, והתלות באישיותו, בתרבותו ובערכיו של שופט בודד מובילים למסקנה הבלתי נתפשת כי בתוצר המי שפטי למזל יש תפקיד דרמטי.

פרופ' מאוטנר סבור כי מוטיב ה"מזל" במשפט טרם נחקר דיו, אולם על מנת להקוותו הוא משרטט את הרטוריקה של המערכת הבוחרת לחזק את רכיב הוודאות השיפוטית. כמי שמכיר בקיומו של המזל בפסיקות בית המשפט, הוא מציע להתמודד איתו בפועל באמצעות, למשל, מתן מאגר נקודות לכל שופט קמא, באופן שאף דעתו תיספר בשלב הערעור. על ידי הגדלת המוטב בפועל - ספירת עמדות בית המשפט קמא אף בפסק הדין של הערעור - יפחת הסיכוי לנצנוצו של רכיב המזל בהכרעה השיפוטית. מאוטנר סבור כי יש לאסור על שופטים להיוועץ אלה באלה במהלך קיום המשפט או בכתיבת פסק הדין, לקבוע שהחלטות המוטב יתקבלו ברוב מיוחס, ולתת אפשרות לכלל המתדיינים לבחור בשופט שישפוט אותם, ובכך להשתוות ל"משפט העשירים" המתקיים בהליך הבוררות, כאשר המתדיינים מורשים, מכוח חוק הבוררות, לבחור בעצמם את שופטיהם.

מאותה נקודת מוצא התופשת את המשפט ככלי תרבותי, מציג פרופ' מאוטנר בפרק אודות "המשפט הסמוי מן העין" את המחשבה כי "התכנים של המשפט, בכל אחד מן ההקשרים הרבים שהוא מסדיר, הם תמיד תוצר של תהליכים תחרותיים", שהינם סמויים מן העין. כך, בבסיס כל חוק מופשט עומדת תחרות פוליטית, בבסיס כל פסק דין עומד "שופט המשתתף בדרך כלל לקבוצה מסוימת אחת מבין כל הקבוצות החברתיות הקיימות במדינה... התרבות המשפטית שהשופטים פועלים בגדרה מתעללת אותם למספר מצומצם יחסית של הכרעות שיוכלו להיחשב קבילות על דעתם של משפטנים אחרים בני זמננו". בפרק זה תוקף מאוטנר את החינוך המשפטי באקדמיה הישראלית, אשר, בין היתר, מלמד

רק את פסיקות בית המשפט העליון, ולא ער"כאות נמוכות; לא מלמדים חוקים ותקנות אלא פסקי דין; לא מלמדים דיני חינוך ורווחה, לא את תקציב המדינה, ואף דיני המסים נלמדים לא על ידי הבנת אופן חלוקת המס, אלא על ידי תכנון המס מצד הצרכן.

עוד מציין מאוטנר כי משנות השבעים הופעל בג"צ על ידי קבוצת מיעוט חילוניות, והמשפט לא חדר למעוזי העושר ולמעוזי העוני, המתקיימים כזירות נטולות ביקורת שיפוטית. בג"צ לא דן בנושאי דיור, חינוך, זהות ושייכות. הפקודות טוט אינן מלמדות כיצד משפיעים החוקים על חיי היום יום של תושבי המדינה, ואף חוקי היסוד מחזקים רק את העושר ואת העוצמה. קהילות אלו מעצבות את המשפט ואת הרטוריקה שלו, ואילו האינטרסים התרבותיים והרעיוניים המאחדים אותן נשארים סמויים מן העין.

לא בכדי סבור פרופ' מאוטנר, בפרק הנקרא "למדוע חשוב שמשפטנים יקראו ספרות?", כי הראייה המשפטית הרוה ("רוזן משפטי"), לצד התרבות הקפיטליסטית, הרוה אף היא, יוצרות אדם צר אופקים. הקריאה תחשוף את הסטודנט למשפטים לחשיבה על קונפליקטים; לתיאור עלילה מתחילתה עד סופה; לתרגול כושר השיפוט; ולהתנסות בחוויית הבדידות, הוזה לתכונת המתבקשת משופט. למשפטן תתרם הקריאה רגישות אנושית והכרה בדבר "האקראיות הקיימת בחייהם של בני האדם והכרה בחוסר הדטרמיניזם של הקיום האנושי".

בניגוד לספרות, הרוזן המשפטי נוצר מהצורך בהכרעה עובדתית באשר לרכיבים הרלבנטיים לתביעה, מהצורך במיון סיפורים אנושיים לקטגוריות משפטיות, ובאיתור התקיימותו של רכיב משפטי אחד שיהיה "זול" יותר לאתרו - בעזרת בינאריות (אשם - לא אשם) ובניסוח עלילות אפיוזיות, תלושות מהקשר. אולם, אליבא דמאוטנר, התרבות ממילא מרחפת מעל הכל, היא שיוצרת את המשפט, והיא שמשארת כסמויה מן העין.

דוגמה לכינון המשפט באמצעות תפישה תרבותית היא חוק שירות ביטחון. הסכמת מתגייסים בני 17 והוריהם לחוק השירות הצבאי לא היתה מתרחשת אלמלא קיומה של מערכת "מנגנונים תרבותיים רבי עוצמה, הפועלים על ישראלים מראשית ימיהם ומתבנתים אותם לקבל כמובן מאליו הן את עצם הגיוס והן את סיכום החיים הכרוך בה. גם בהקשר זה, המשפט והתרבות פועלים משהם משוקעים ומעורבים זה בזה באופן הדוק".

בהמשך הפרק מנתח המחבר את תחנת גלי צה"ל (בפרק הנקרא: "האחדה של הרוק והמיינוט"), ורואה בה תחנה שריכזה את הניגוד בין הקטגוריות "נעורים" ו"חילול", תוך הנגדתן מקטגוריות "פוליטיקה" ו"מבוגרים". בדרך זו תרמה התחנה לדה פוליטיזציה של הצבא. הוא בוחן את ההגמוניה שהיתה לגלי צה"ל במרחב מחקריים של בחינת "הגמוניה" ורואה בה תחנה שלימים אף נתנה ביטוי לרכיבים עולים בתרבות הישראלית, תוך אפיונם.

פרק אחר דן בדמויות של חנוך לוין (בהגדה לרוזן המשפטי) ובדמותו של רפי לוין מ"לא שם זין" של דן בן אמוץ. באשר למשפטו של השר חיים רמון, סבור

מאוטנר כי ראוי היה שהגנתו תאמץ קו הגנה "תרבותי", דהיינו להראות את מעשהו של רמון כתלוי תרבות. לשם כך היה עליהם לאפיין את המושג "פלייט", ולשאול תרבותית, "כמה זמן חלף, באירועים קודמים שהשר רמון היה מעורב בהם בקשר אינטימי עם נשים, בין הרגע שבו פגש אשה לרגע בו הגיע למצב של נשיקה. ככל שהשר יהיה מסוגל להראות כי בעברו חוויות של קשרים רומנטיים עם נשים שהתפתו במהירות, כן יקל לטעון כי מנקודת מבטו, ניסיונו לנשק את הקצינה היה המעשה הנכון". בכך תורחב יריעת הדיון המשפטי הרוה והקר אל עבר סביבה תרבותית אשר בה פעלו הן השר רמון והן הקצינה. פרקים נוספים בספר דנים בבעייתיות שבה חלת אמות מידה אובייקטיביות בדיני החוזים; "השטר: טכנולוגיה, תרבות, משפט", ו"אחריות ציבורית ואחריות משפטית: על גבולות שבין המשפט והתרבות הפוליטית".

נעים לשמוע את טיעון "המלך הוא עירום" מאחד הכותבים הטובים בתחום המשפט, שסיפרו "ירידת הפורמליזם ועליית הערכים במשפט הישראלי" אפיין תקופה שלמה. עבור עורכי הדין שכבר הפנימו את התובנה בדבר הקשר ההדוק והמולד בין "משפט" ל"תרבות", מומלץ להעניק עותק מהספר מתנה לכל לקוח תובעני שמגיש תביעה משום שהוא רוצה כי "הצדק יצא לאור".

במשפט אחד: משפטים, לא מה שחשבתם.
הוצאת אוניברסיטת בר אילן, 361 עמ', 98 שקל

ספר דניאל - עיונים בהגות פרופ' דניאל פרידמן / עורכים נילי כהן ועופר גרוסקופף

ביושר לב, מוצגים ב"ספר דניאל" (בעל השם היומרי משהו) 18 ממאמריו של פרופ' דניאל פרידמן, שפורסמו בכתיבי העת המקצועיים ובספריו בשנים 1955 עד 2005. המאמרים מקוטגלים תחת קטגוריות נושאות, ולכל אחד נלווה מאמר תגובה - ובדרך כלל ביקורת - של כותב עכשווי, שהתבקש להאיר את ההתפתחות המי שפטית מאז פרסום המאמר המקורי ועד למועד כתיבת מאמר התגובה. נראה כי העורכים, פרופ' נילי כהן ופרופ' עופר גרוסקופף, ניסו לשוות לספר עומק רטורופקטיבי עת ביקשו להציג את עמדותיו של פרידמן לאורך השנים, לרמוז כי לא השתנו בעת האחרונה בשל מעמדו ומי שרתו הפוליטית, ולעמתן עם רוח התקופה ועם

חבלי ירושה / עו"ד משה ארידור

13 סיפורים של יורשים ומורשים בסיטואציות נעדרות צוואה, או עם צוואות הנתונות למחלוקת משפטית, מרוכזים בספרו של

עו"ד משה ארידור, אשר עוסק בתחום זה כעורך דין. באפיוזודות המשפטיות המוצגות בטקסט ספרותי (או ההפך: אפיוזודות ספרותיות, המציגות קונפליקט משפטי), מתוארים אנשים, אירועים ונסיבות של ירושה, עם תיאור התסבוכת המשפטית הנרונה במימושה. כך למשל הוא סיפורו של איש זקן, שכתב בימיו האחרונים בבדידות, ושאיכות כתביו התגלתה רק לאחר מותו. בהיעדר צוואה, שייכות זכויות היוצרים לבנו, במובחן מהזכויות הקנייניות על רכשו הגשמי, שנמכר.

עוד רגע ההתרה המשפטית מתאר הסיפור את הבן החש רגשי אשמה לאחר שזלזל באביו ש"רק כתב" ובסופו של יום הוא מרוויח כסף מבתיבת האב; עוד בעלילה סטודנטית ופרופסור לספרות שלוקחים במשימה להוציא את הכתבים לאור; אדם שקנה את חפצי הדיירה ואשר ביקש זכויותיו בכתבים אלו, ועוד.

במקום הביטוי השכיח "החיים סרט", אפשר לומר "החיים ספר" וזאת נוכח גלריות הטיפוסים והנסיבות שעורכי הדין פוגשים. עו"ד ארידור ליקט סיפורים אלו והביאם, תוך מסקנה כי "חבלי לידה מבשרים בואו של אדם לעולם. חבלי ירושה מסמנים סיום חייו של אדם".

עו"ד ארידור מנסה לאחד בסיפוריו בין שני המוות ואיך המוות, והצוואה, משפיעים על הנותנים בחיים.

הוצאת טרקליון, 160 עמ', 44 שקל

מול ההרים הסגולים / עו"ד אוריה באר

הרומן שטווה עו"ד באר מתרחש באילת. זהו סיפור של משפחה - האב יוס ורעייתו טובה, והמאהבת של יוס ושל בנו חנן -

סטלה. חנן קשור לאביו ולקה בהלם קרב. מערכות היחסים הסוערות עם האחות לילי, שהתנתקה מאביה, והאח יואב, שנולד מהריון לא רצוי, שופכות אור על דמויות אבודות בחיי העיר אילת. ברקע אווירת העיר אילת כ"עיר מפלט" - קשה, עצובה, אך צבעונית ואנושית.

הכותב, עו"ד אוריה באר, הוא חבר הוועד המרכזי של אגודת הסופרים העבריים ופעיל במסדותיה. זהו ספרו השלישי, והרומן הראשון שכתב. כמו כן הוא כותב מחזות וסיפורים קצרים.

הוצאת עקד, 271 עמ', 47 שקל

חוזית? על אינטרס הקיום ועל תורת ההפרה היעילה" (מגיבים פרופ' אריאל פורת ודפנה לוינסון-זמיר; שאלת התמורה (מגיבה פרופ' נינה זלצמן); תחרות זכויות (מגיב פרופ' מנחם מאוטנר); חוזה פסול (מגיב פרופ' אייל זמיר); וחוזים אחידים (מגיב פרופ' דיוויד גילה).

בנושא אחריותם הנויקית של עובדי ציבור, מובא מאמרם של פרידמן ופרופ' אמנון רובינר שטיין משנת 1964, ובו עמדתם כי אפשר לשלב את השימוש בסמכות שלטונית בדרך בעוולת הרשלנות. לדעתם, המושג "רשלנות" מושגת על קיום אשם, והוא אינו מוגבל למעשה של חוסר זהירות, אלא כולל גם מעשים מכוונים. "קשה לראות מה ההבדל בין פקיד הציבור לבין נהג העובד בשירות המדינה, הפוגע בהולך רגל במהלך עבודתו. אין כל סיבה להירתע מהכרה בקיום חובה מצד פקיד ציבור כלפי אזרחים הע" שויים להיפגע מפעולותיהם. יש להכיר בקיומה של חובה זו בכל מקרה שהנוק שנגרם לאזרח היה חייב להיות צפוי מראש". השופט בדימוס יצחק אנגלרד מגיב בתיאור מטוטלת החקיקה והפסיקה מאז. לא ברור כיצד שר המשפטים, העושה לימימוש עמדותיו, מסכים עם ההסדר החקיקתי הנוכחי של פקודת הנויקין המצמצמת מאוד את האחריות האישית של עובדי הציבור, ומעניקה להם בפועל חסינות.

בפרק אודות העיקרון הכללי של דיני עשיית עושר ולא במשפט, מובאים פרקים 1, 3, ו-4 מס' פרו של פרידמן בנושא, ומאמר תגובה של פרופ' חנוך דגן אודות "מניעת התעשרות שלא כדין". בפרק על נטילת רכוש הזולת, מגיב פרופ' גרוד סקופף בדבר "התעשרות מנטילת רכוש הזולת". בעניין ניגודי אינטרסים כותבים פרופ' שרון חנס ועומרי ידלון על "המגרעות של טיפול בניגודי עניינים בעזרת חומות סיניות: מוועדת בייסקי ועד רפורמת בכר". בנושא שירות צבאי מגיבה פרופ' דפנה ברק-ארז במאמר אודות "שירות צבאי בישראל: בין צדק אישי לצדק חלוקתי". מאמרו של שי לביא מגיב למאמרו של פרידמן אודות נביאי ישראל, ודן ב"צדק בלוע האדמה: על חוק טבע, חוק פוזיטיבי וענישה אלוהית". ממאמרו של פרידמן עולה דיון עקיף בתחולה המצומצמת שיש לתת לחוק הפלילי, בהבחינו בין עבירות פליליות לעבירות של מוסר, כאב-חנות הנביאים.

אין להתעלם מההיקף העצום של הספר - 1,222 עמודים. בימים אלו, לא בלתי נמנע לראות בכך התרסה כלפי "המחנה האחר", כצורך פרו-סום השקפת עולמו המשפטית של שר המשפטים המכהן. לטוב ולרע, עמדותיו של פרידמן באות לידי ביטוי בתפקידו הנוכחי. לטוב, הואיל ואין לחשוד כי עמדותיו הותאמו לצורכי המערכת הפוליטית, כטענת מתנגדיו; לרע, משום שיש מקום לשאול האם מימוש השקפת עולם בת עשרים ושלושים שנה, במציאות של שנת 2008, הינו ראוי ורצוי.

בתקופה זו נדיר לראות כמה מהכותבים הנ"כ כבדים כשהם מדברים ביניהם. לפחות השכילו לעשות זאת באמצעות הספר, בכתב, באופן סדור וענייני.

מבדיקה במנוע החיפוש של נבו עולה, כי הספר טרם אוזכר על ידי אף שופט בשום פסק דין. הוצאת נבו, 1,222 עמ', 880 שקל

השינויים שחלו במשפט. בסרקום עצמי קל, חותם את האוסף מאמרו של פרידמן משנת 2000 על נביאי ישראל, שאף הוא מלווה במאמר ביקורת.

מהפרק האקטואלי "העמדה לדין פלילי", עולה כי עמדתו של פרידמן, שהשתקפה בעיתונות בפרשת חיים רמון, מקורותיה עוד ב-1983. פרידמן סבר כי המשפט הפלילי רב עבירות, שהליכים הפליליים רבים מדי, אצבעה של התביעה הפלילית קלה על ההדק, וכי יש להרחיב את שיקול הדעת השיפוטי לא רק לעצם העי" לות אלא אף לבחינת שיקול הדעת של המש"טרה ושל הפרקליטות לעניין עצם ההחלטה על הגשת כתב האישום הפלילי. פרידמן סבור כי הדין הפלילי מתפשט "באופן דרמטי" וחסר מעצורים.

מאמר התגובה המסוגל של פרופ' מרדכי קרמיניצר מסכים עם הנחת היסוד של פרידמן, לגבי התחלה המוגזמת של הדין הפלילי, אולם סובר שהגשות שפיתח המשפט מאז פרסום המאמר עדיפות על הפתרון שהציע פרידמן. כיום עומ"דים לרשות הנאשם חוק העבירות המנהליות, ההגנה מן הצדק, חוקי היסוד, שינוי הסטנדר"טים להעמדה לדין בקרב רשויות התביעה עצמן ותיקון 39 לחוק העונשין, בעוד פרידמן אף הציע, לפי קרמיניצר, דוקטורינות שיאפשרו הפסקת ההליך או יזכור.

כך אף בפרק הדן בידועים בציבור. בסיום התיאוריה של פרידמן, אליבא דמבקריו, ד"ר שחר ליפשיץ, הינו ראוי, בהעדיפו את הזרם החילוני על הזרם הדתי. אולם בעוד פרידמן מתאר את מוסד הידועים בציבור כמבטא מתח חברתי ופוליטי בין "הזרם החילוני" ובין "הזרם הדתי", ובכך חוטא ומציג עמדה שמרנית בהיותה חלר"פית לתא המשפחתי המוכר, מבקרו ליפשיץ בכל הנוגע להרחבת המוסד והתאמתו אף לחופש הפרט, חופש הבחירה והשוויון.

לפי ליפשיץ, יש להתחיל את בחינת ההסדר בבדיקת המשפט האזרחי האוניברסלי בשתי שאלות מפתח: שאלות חובת מזונות בין ידועים בציבור ויכולתו של אדם נשוי להיחשב כידוע בציבור. בכך מציג ליפשיץ, כדבריו, במקום את מודל התחליף ותגובת הנגד לפרידמן, את מודל החלופה העצמאית.

בפרק הדן בפעילות הרשויות הציבוריות במישור הפרטי, לצד מאמרו של פרידמן בנו"שא מ-1975, מתוודה פרופ' אהרון ברק כי רעיון הדואליות הנורמטיבית נרקם כבר על ידי פריד"מן, ורעיונית שימש אותו לימים בפסק דין מרכז הקבלנים והבונים (בג"צ 840/79). אולם, פרידמן לא הרחיב באותו מאמר את תחולת תום הלב, שאף מכוחו ניתן לגזור בתנאים מסוימים את החובה שלא להפלות.

ברק מעלה את השאלה האם לא ראוי לדרוש מהפרטים הבאים במגע עם הרשות הציבורית בגדרי המשפט הפרטי, והנהנים מחובת האמון המוגברת המוטלת עליהם כלפיהם, אף חובת הגינות מוגברת כלפי הרשות הציבורית. ברק אינו מחווה דעתו בעניין זה, אלא רק מעלה את השאלה.

בפרקים החוזיים, מובאים מאמרים ומאמר"רי תגובה בנושאים: תרופות בשל הפרת חוזה (מגיבה פרופ' נילי כהן); "מה מקנה התחייבות

